

Ion Popa

Marinela Popa

Limba și literatura română pentru clasa a V-a

Caiet de exerciții pe baza noii programe
și a manualelor alternative
de limba și literatura română, în vigoare

NICULESCU

Cuprins

Unitatea 1 • Recapitularea cunoștințelor din ciclul primar	9	C. Fonetica. Sunetele. Literele. Alfabetul . . . 78	
A. Clasificarea textelor	10	Câteva reguli ortografice și ortoepice . . . 80	
B. Părțile de vorbire	10	D. Silaba	83
C. Părțile de propoziție	10	E. Semnele ortografice	85
D. Exerciții	11	F. Accentul	88
Evaluarea inițială	15	Evaluare	91
Unitatea 2 • În lumea cărții	17	Unitatea 5 • Lumea basmului	93
A. Cartea – obiect cultural	18	Lectură	93
B. Situația de comunicare	25	<i>Făt-Frumos cu carâta de sticlă</i> (fragmente) de Petre Ispirescu	
C. Propoziția și semnele de punctuație	29	A. Literatura populară	94
Evaluare	40	Caracteristicile textelor literare populare	94
Unitatea 3 • În universul familiei	41	Basmul	94
Lectură	41	B. Rezumatul. Povestirea	102
<i>În zori, pe ploaie</i> de Fănuș Neagu		C. Verbul	104
A. Textul literar	42	1. Felul verbelor	104
B. Lexicul (vocabularul). Cuvântul – unitatea de bază a vocabularului	53	2. Modurile verbului	108
C. Sinonimele	57	3. Timpurile modului indicativ	111
D. Antonimele	59	4. Funcțiile sintactice ale verbului	116
E. Câmpul lexical	61	5. Ortografia verbului	117
Evaluare	63	Evaluare	121
Unitatea 4 • Universul păsărilor	65	Unitatea 6 • Farmecul naturii	123
Lectură	65	Lectură	123
<i>Sărăcuțul!</i> ... de Emil Gârleanu		<i>Somnoroase păsărele</i> de Mihai Eminescu	
A. Caracteristicile textului narativ	66	A. Textul descriptiv. Imaginile artistice	124
B. Planul simplu și planul dezvoltat. Rezumatul	73	B. Substantivul. Clasificare. Flexiune	130
		C. Articolul hotărât și nehotărât	133
		Scrierea substantivelor cu -ii și -iii	135
		D. Posibilități combinatorii ale substantivului	138
		E. Prepoziția	141

F. Adjectivul	144	Unitatea 8 • Copilăria devenită	
1. Felul adjectivului	144	amintire.	185
2. Acordul adjectivului cu		Lectură	185
substantivul	147	<i>Amintiri din copilărie</i> (fragmente)	
3. Articolul demonstrativ	148	de Ion Creangă	
4. Gradele de comparație	150	A. Trăsăturile textului narativ	186
5. Ortografia adjectivului	153	Autor. Narator. Personaje.	
Evaluare	156	Timp și spațiu în narațiune.	
		Reclama	186
Unitatea 7 • În vizită sau despre bunele		B. Limba standard	196
maniere	157	Normă și abatere.	
Lectură	157	Istoria cuvintelor – variații ale formei	
<i>Vizită...</i> de Ion Luca Caragiale		și ale sensului în timp.	196
A. Tipologia textelor literare narative.		C. Predicatul.	199
Schia. Personajul literar. Rezumatul	158	D. Subiectul. Acordul predicatului cu	
B. Textul explicativ	166	subiectul.	201
C. Dialogul ca situație de comunicare . .	168	Evaluare	207
D. Pronumele	171		
1. Pronumele personal propriu-zis . .	171	Unitatea 9 • Copil între copii.	209
2. Pronumele de politețe		Lectură	209
(de reverență)	174	<i>Mendebilul</i> (fragmente)	
E. Numeralul.	177	de Mircea Cărtărescu	
1. Clasificare. Valori	177	A. Portretul literar. Caracterizarea	
2. Aspecte normative	182	personajului.	210
Evaluare	184	B. Atributul	217
		Evaluare	220
		Teste finale	221
		Bibliografie selectivă	231

ÎN UNIVERSUL FAMILIEI

În zori, pe ploaie de Fănuș Neagu

Ce vei afla din această unitate

- Textul literar
- Lexicul (vocabularul)
- Cuvântul – unitatea de bază a vocabularului
- Sinonimele
- Antonimele
- Câmpul lexical
- Evaluare

Reține!

- » **Textul** este alcătuit dintr-o serie de cuvinte, propoziții și fraze care constituie o comunicare unitară, construită pe baza unei succesiuni logice de idei și conform regulilor unei limbi.
- » **După scopul lor și implicarea afectivă a autorului**, textele sunt:
 - a) **literare** – acelea în care autorul prezintă în mod expresiv, printr-o evaluare personală, apelând la imaginație, fapte, aspecte din natură, personaje, transmițând totodată propriile gânduri, idei și sentimente, cu scopul de a-l impresiona pe cititor; cuvintele sunt folosite cu un sens nou, figurat. Textul literar se numește și **operă literară**. Textul literar **poate fi alcătuit** în *versuri*, în *proză* sau numai *sub formă de dialog*.
 - b) **nonliterare** – acelea care nu presupun implicarea afectivă a autorului sau a vorbitorului și au scopul de a-l informa pe cititor, de a-i oferi date precise, de a-l convinge, fără să apeleze la imaginație, cuvintele fiind folosite cu sensul lor propriu, obișnuit. **Texte nonliterare** sunt *articolele* din ziare și reviste, *anunțurile*, *reclamele*, *rețetele de bucătărie*, *mersul trenurilor*, *cartea de telefon*, *anecdotele* etc.
- » Procedeele (modalitățile) prin care autorul înfățișează într-un text literar sau nonliterar întâmplări, locuri și oameni și își exprimă astfel propriile gânduri, idei și sentimente se numesc **moduri de expunere**.
- » **Modurile de expunere** sunt:
 - a) **narațiunea** – procedeul prin care autorul povestește o întâmplare sau un șir de întâmplări, într-o anumită ordine;
 - b) **descrierea** – procedeul prin care autorul înfățișează un colț din natură, anotimpuri, fenomene, chipuri de oameni sau diferite obiecte;
 - c) **dialogul** – procedeul prin care se reproduce o discuție între două sau mai multe personaje.
- » Fiecare replică a unui dialog se marchează cu **linie de dialog** (—).
- » **Dialogul** se asociază, de obicei, cu verbe de declarație sau de informare (*a zice*, *a spune*, *a afirma*, *a întreba* etc.). Când verbele se află înaintea replicii, sunt urmate de două puncte [:].
- » **Linia de dialog** nu trebuie confundată cu cratima, care este mai scurtă și nu se folosește niciodată la începutul rândului.
- » Într-un text literar **modurile de expunere se pot îmbina între ele**.

- » **După modul de expunere predominant** prezent într-un text, atât textele literare, cât și cele nonliterare **pot fi**:
- a) **texte narative** sau **narațiuni**;
 - b) **texte descriptive** sau **descrieri**;
 - c) **texte dialogate** sau **dramatice**.
- » Pe lângă narațiune ca mod de expunere predominant, într-un text narativ distingem și alte elemente caracteristice:
- a) **acțiunea** – totalitatea întâmplărilor relatate;
 - b) **personajele literare** – persoanele care participă la acțiune;
 - c) **naratorul** – cel care povestește întâmplările;
 - d) **cadrul spațio-temporal** - locul și timpul în care se petrece acțiunea.
- » Textele narative – *literare* sau *nonliterare* – au aceeași structură (acțiune, personaje, narator), dar se deosebesc prin gradul de participare afectivă a autorului și prin modalitățile de exprimare folosite de acesta.

În zori, pe ploaie

de Fănuș Neagu

«Ploua. Băiatul asculta, ghemuit sub plapumă, foșnetul ploii pe acoperișul de tablă. Pe fereastră se frângeau fulgere. Păreau crengi de foc care se mistuiau într-o clipă. „Acum cad merele”, se gândi băiatul. Avea un măr al lui, sădit în cotul dinspre Dunăre, al livezii, tânăr și încărcat de fructe și-i părea rău că mâine îl va găsi scuturat.

— Bunico! chemă el, ridicându-se în coate.

Nu-i răspunse nimeni și i se făcu frică. Coborî totuși din pat și se apropie de sobă. Bunica dormea, scufița de lână care-i acoperea părul alb lunecase într-o parte și băiatul zâmbi. „E aici bunica – își spuse – n-are de ce să-mi fie frică. Și pe urmă, Brezoi e la ușă, stă pe prag, să nu-și ude blana.”

Ploaia și vuietul ei depărtat, străin și parcă de pierzanie a unor lumi ascunse și nedeslușite, scurgerea aceea de vânt și de ape urca în urechile băiatului ca o apăsare ce i se risipea apoi în trup. I se părea că plânge cineva, că se vaită și în același timp goana șuvoiului prin burlanul din dreapta ferestrei îl făcea să se scuture înfiorat. „Plouă – se gândi el – și crește iarba, măcrișul¹ se înfoaie, și mâine, sub gardul dinspre Dunăre, o să găsim ciuperci. U, ce de ciuperci!” făcu el repetând o vorbă a bunicii și, pentru că nu-i mai era somn, așteptă să fulgere din nou, ca să numere în câte fire se rupe săgeata aceea de foc. Dar, cu toate că ploaia se îndesise, fulgerele scăpărau spre alte margini ale lumii și fereastra odăii rămânea oarbă.

Așteptă, și când văzu că așteptă degeaba, întinse mâna pe brâul sobei, scăpără un chibrit și-l roti între degete. Văzu în colțul odăii o grămadă de mere. Bunica și maică-sa le adunaseră din livadă, seara, după ce el adormise, când începuse furtuna. Erau

roșii, cu pete galbene și scânteierea lor i se păru mai frumoasă decât a fulgerelor. „Sunt luminoase – își spuse – pentru că le-a bătut soarele și vântul de la Dunăre”, și se gândi să se lungească dezbrăcat pe ele. Lepădă cămășuța, intră în mijlocul grămezii, călcând încet să nu le zdrobească, și se cuibări, apoi se întinse, trăgând cu brațele pe dedesubtul grămezii. „Dac-aș vrea, aș putea să le mănânc – își spunea – dar eu vreau să le fur culoarea și palmele mele să lumineze ca fulgerele.” // Gândul îi plăcu și porni să-l deșire. Să aibă două palme de foc... Întâi și întâi ar trece Dunărea cu luntrea, s-ar urca în plopul cel mare din baltă și ar roti palmele, să sperie toți iepurii ascunși prin cotloanele² unde nu poți să dai de ei când umbli împreună cu Brezoi. Uite-i, sunt mulți și fug năucii³ spre Dunăre și de acolo îndărăt spre pădure, și el scutură o palmă și ei își culcă urechile pe spinare și gonesc de le scapără lăbuțele. Totuși, de iepuri o să-i fie milă și o să-și bage mâinile în buzunare, dar pe vulpi – ai, pe hoțoaicele astea să le ferească Dumnezeu! La fel și pe vidre⁴, care mănâncă pește și nu se mai satură.

Se rostogoli prin grămada de mere aproape un ceas. Afară începuse să se crape de ziuă. Atunci, temându-se să nu-l prindă maică-sa, care se scula totdeauna devreme, se îmbracă și, trecând la patul bunicii, își plimbă palmele peste fața ei.

— Ce-i? sări bunica speriată și se frecă la ochi cu pumnul și el crezu că i-a fript fața.

— Te ustură obrazii, bunică? o întrebă.

— Nu mă ustură. Mi-a mirosit a mere și am sărit din somn. Dar tu de ce râzi?

— Pentru că am două fulgere, zise băiatul, și-i istorisi tot ce făcuse.

— Merele n-au puterea aia de-o vrei tu, spuse bunica. Și să nu te mai culci pe ele, auzi?

Băiatul tăcu și se așeză pe pat. Fața lui fragedă și rotundă căpătă ceva din tristețea ploii.

— Mărul ăla al meu, vorbi el, nu-mi mai trebuie. Ți-l dau ție sau cui o vrea să-l ia. Bunica se întoarse și-l privi cu ochi ei blânzi.

— Nu trebuie să te superi. Am să-ți găsesc eu două fulgere.

— Dar eu le vreau azi, spuse băiatul. Tata a primit două căruțe de bostani⁵, după ce stă ploaia, mă lipesc cu spinarea de peretele șopronului⁶ și mă zidești cu bostanii. Bostanii sunt de o sută de ori mai mari decât merele și au putere.

¹ **măcriș** *s.m.* – plantă cu frunze alungite și acrișoare, cultivată ca plantă alimentară sau medicinală

² **cotlon** *s.n.* – colț, loc ascuns, neumblat; ascunzătoare, ascunziș; scorbură la malul unui râu, sub nivelul apei

³ **năucit** *adj.* – amețit, zăpăcit, buimăcit, uluit

⁴ **vidră** *s.n.* – animal cu corpul acoperit cu blană deasă, castanie-roșcată, cu degetele picioarelor unite printr-o pieleță

⁵ **bostan** *s.m.* – dovleac; pepene verde

⁶ **șopron** *s.n.* – construcție (din scânduri) care servește drept adăpost pentru uneltele agricole, nutreț și vite; șoproneață

Să ne îmbogățim vocabularul!

1. Precizează sensul cuvântului *cot* din structurile: *sădit în cotul dinspre Dunăre, ridicându-se în coate*.

.....

2. Folosește cuvântul *cot* într-un enunț, cu un alt sens decât cel din text.

.....

3. Scrie cuvinte cu același sens pentru:

luntre *vorba*

a vorbi *odaie*

degeaba

4. Scrie cuvinte cu sens opus pentru:

a îmbrăca *blând*

tristețe *devreme*

aici

5. Folosește cuvântul *somn* într-o propoziție, cu un alt sens decât cel din structura „nu-i mai era somn”.

.....

6. Explică sensul următoarelor expresii: *săgeata aceea de foc, fereastra odăii rămânea oarbă*.

.....

.....

Să exersăm!

1. Indică titlul și autorul textului dat.

.....

2. Când se petrece acțiunea din acest text?

.....

3. Ce se înțelege prin acțiunea unui text?

.....

4. Unde au loc întâmplările povestite?

.....

5. Precizează personajele care participă la acțiune.

.....

6. Selectează și transcrie fragmentul în care autorul descrie momentul în care au loc întâmplările.

.....

.....

.....

7. Notează trei lucruri la care se gândește băiatul.

.....

.....

8. Ce altceva și-ar mai fi dorit acesta?

.....

.....

9. Alcătuieste planul simplu al textului, ținând cont de fragmentele delimitate.

.....

.....

.....

10. Realizează, în scris, rezumatul textului, pe baza planului întocmit.

.....

.....

.....

.....

.....
.....
11. Care dintre faptele povestite în textul lui Fănuș Neagu pot fi considerate reale și care imaginare?

.....
12. Cine prezintă întâmplările petrecute?

.....
13. Ce mai înfățișează autorul, în afară de aceste întâmplări?

.....
14. Ce transmite autorul cititorului povestind acțiunile făcute de personaje?

.....
15. Precizează dacă limbajul folosit de scriitor este unul obișnuit sau expresiv. Dă exemple care să-ți susțină opinia.

.....
16. Cum este alcătuit textul lui Fănuș Neagu: în versuri sau în proză?

.....
17. Scrie titlurile unor texte/opere literare alcătuite în versuri, respectiv în proză, studiate în anii precedenți la școală sau citite de tine ca lectură particulară.

.....
18. Pornind de la definiția textului literar argumentează, într-o compunere de 100 de cuvinte, că textul lui Fănuș Neagu este un astfel de text.

.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

19. Precizează dacă textul următor este unul literar, comparându-l cu textul lui Fănuș Neagu, și argumentează-ți părerea.

„Bunica m-a sculat de dimineață să mergem să adunăm merele din livadă. Așa că am luat lădițele și ne-am îndreptat spre livadă. Am râs și am glumit încât nu ne-am dat seama cât de repede a trecut timpul. În sfârșit, am terminat de cules merele.”
(<https://brainly.ro>)

.....
.....

20. Întâmplările înfățișate în opera literară „*În zori, pe ploaie*” sunt prezentate prin intermediul povestirii. Menționează, în ordine, faptele povestite de scriitor.

.....
.....
.....
.....
.....

21. Indică procedeul prin care este prezentat momentul acțiunii: povestire sau descriere?

.....

22. La ce aspecte face referire autorul prin descriere?

.....

23. Prin ce modalitate este prezentată discuția dintre băiat și bunica sa?

.....

24. Spune ce observi în privința punctuație din textul dialogat.

.....

25. Cu ce verbe referitoare la vorbire se asociază replicile dialogului?

.....

26. Imaginează-ți și scrie un scurt dialog cu unul dintre colegii tăi referitor la textul lui Fănuș Neagu, „*În zori pe ploaie*”. Folosește formule specifice de inițiere a dialogului, de continuare și de încheiere a lui. Utilizează un limbaj adecvat.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

27. Care dintre cele trei moduri de expunere predomină în textul lui Fănuș Neagu?

.....

28. Ce alte moduri de expunere mai sunt prezente în text?

.....

29. Care dintre aceste moduri de expunere poate fi predominantă într-un text?

.....

30. Crezi că ele pot exista și separat într-un text?

.....

31. Tipurile de texte se pot combina între ele sau se pot transforma trecând de la un tip de text la alt tip. Precizează în ce altfel de text poate fi transformat un text dialogat, respectiv, un text narativ.

.....

.....

32. Menționează ce fel de texte ilustrează fragmentele următoare și motivează-ți opinia:

a. „Făt-Frumos o săgetă și îi zbură un cap; când era să-i mai ia un cap, Scorpia se rugă cu lacrimi ca s-o ierte, că nu-i face nimic și, ca să-l încredințeze, îi dăte în scris cu sângele ei. Scorpia ospătă pe Făt-Frumos și mai și decât Gheonoaia.”

(Petre Ispirescu, *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*)

.....

b. „Din streășina munților, ce-nalță marginea țării de la Severin până la Dorohoi, râuri frumoase, dătătoare de viață, și nenumărate pâraie se despletesc în cărări de argint, peste întinsele șesuri ale Valahiei și printre dealurile blânde ale Moldovei. Singură, Câmpia Ialomiței s-așterne tăcută, netedă, uscată – vast ostrov însetat în mijlocul atâtor ape ce-mpodobesc pământul României.”

(Al. Vlahuță, *România pitorească*)

.....

c. „— Apoi, uite ce e... dacă ești bun... Am vrea să vedem școala...

— Cum nu, numai să isprăvesc cu fânul ista. Marie! ia vezi de ceva răcoreală! Dulceți, cafea; ia ședeți, vă rog, colea, la umbră, în cerdac, oleacă, de mai răsuflați...

— Nu că suntem cam grăbiți...

— Uite, îndată, cât ai bate din palme...”

(M. Sadoveanu, *Domnu Trandafir*)

.....

33. Pornind de la conținutul textului a. de la exercițiul anterior, realizează un text dialogat care să cuprindă patru replici.

.....
.....
.....
.....

34. Transformă textul c. al exercițiului 32 într-un text narativ.

.....
.....
.....
.....

39. Descoperă, în fragmentul următor, trăsăturile specifice textului narativ și exemplifică-le:

„Nu trece mult după asta, și-ntr-o zi, prin luna lui maiu, aproape de Moși, îndeamnă păcatul pe bădița Vasile tântul, că mai bine nu i-oiu zice, să puie pe unul, Nic-a lui Costache, să mă procitească¹. [...] Și Nică începe să mă asculte; și mă ascultă el, și mă ascultă, și unde nu s-apucă de însemnat la greșele cu ghiotura² pe o draniță³; și unde n-a început a mi se face negru pe dinaintea ochilor și a tremura de mânios [...], așteptând cu neastâmpăr să vie un lainic⁴ de școlar de afară, căci era poruncă să nu ieșim câte doi deodată [...] Dar [...] numai iaca ce întră afurisitul de băiet în școală. Atunci eu, cu voie, fără voie, plec spre ușă, ies răpede și nu mă mai încurc prinprejurul școlii, ci o ieu la sănătoasa spre casă. Și când mă uit înapoi, doi hojmalăi⁵ se și luase după mine; și unde nu încep a fugi de-mi scăpărau picioarele; și trec pe lângă casa noastră, și nu întru acasă, ci cotigesc în stânga și întru în ograda unui megieș al nostru, și din ogradă în ocol, și din ocol în grădina cu păpușoi, care era chiar atunci prășiți de-al doilea, și băieții după mine; și, până să mă ajungă, eu, de frică, cine știe cum, am izbutit de m-am îngropat în țărână la rădăcina unui păpușoiu. Și Nic-a lui Costache, dușmanul meu, și cu Toader a Catincăi, alt hojmalău, au trecut pe lângă mine vorbind cu mare ciudă; și se vede că i-a orbit Dumnezeu de nu m-au putut găbui⁶. Și de la o vreme, [...] am țâșnit odată cu țărna-n cap, și tiva⁷ la mama acasă, și am început a-i spune, cu lacrimi, că nu mă mai duc la școală, măcar să știu bine că m-or omori!

A doua zi însă a venit părintele pe la noi, s-a înțeles cu tata, m-au luat ei cu binișorul și m-au dus iar la școală.”

(Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*)

¹ **a prociti** *vb.* (înv.) – a examina un elev

² **cu ghiotura** *expr.* – mult, în cantitate mare

³ **draniță** *s.f.* – scândură subțire din lemn de brad

⁴ **lainic** *s.m.* (reg.) – haimana, pierde-vară

⁵ **hojmalău** *s.m.* (reg.) – om voinic, înalt (și prost)

⁶ **a găbui** *vb.* (pop.) – a prinde pe cineva care a fugit, care s-a ascuns

⁷ **tiva!** *interj.* (reg.) – hai!, fuga!, fugi!

.....

.....

.....

.....

.....

40. Compară textul următor cu cel de la exercițiul 39 și indică asemănările și deosebirile dintre ele, având în vedere modul de expunere predominant, implicarea afectivă a naratorului și expresivitatea limbajului folosit:

„Școala este locul în care elevii petrec o mare parte din zi, astfel că pentru ei școala devine o a doua casă. O casă în care frații sunt colegii de clasă, iar părinții sunt profesorii sau învățătorii. Așa cum, în fiecare zi, părinții sunt atenți la comportamentul copiilor, le oferă acestora sfaturi și învățăminte și profesorii îi supraveghează și le oferă povețe. În plus, față de părinți, profesorii au în grijă de educația elevilor. Ceas de ceas și minut de minut, profesorii oferă învățăceilor din fața lor cunoștințe și informații valoroase despre lumea înconjurătoare, despre cultura lumii și istoria acesteia. Ajuțați de educația primită și de experiența acumulată de-a lungul anilor, profesorii formează generații de copii. Cu multă muncă și perseverență, profesorii reușesc să transforme copiii interesați doar de joacă, în elevi interesați de educație și civilizație.”

(compuneredepentruscoala.blogspot.ro)

.....

.....

.....

.....

B **Lexicul (vocabularul)**

• **Cuvântul** – unitatea de bază a vocabularului • **Structura vocabularului**

Reține!

- » Totalitatea cuvintelor dintr-o limbă formează **lexicul (vocabularul)** acelei limbi. Vocabularul limbii române are aproximativ 120 000 de cuvinte.
- » **Unitatea de bază** a vocabularului este **cuvântul**, deoarece cuvintele își schimbă forma, se îmbină între ele, iar prin înțelesul lor fac posibilă comunicarea.
- » **La orice cuvânt distingem:**
 - a) forma** – sunetele din care este alcătuit;
 - b) conținutul** – sensul (înțelesul) sau sensurile (înțelesurile) cuvântului.
- » Un cuvânt poate avea **un sens** sau **mai multe sensuri**.
- » **Cuvintele** unei limbi **sunt înregistrate** în ordine alfabetică, în dicționare, unde se menționează forma și sensul (sensurile) lor. După conținutul și scopul lor, dicționarele unei limbi pot fi: **explicative** (care dau sensurile cuvintelor),

normative (care indică formele corecte ale cuvintelor) sau **pe diferite domenii** (de sinonime, de antonime, medical, tehnic etc.) Există și **dicționare bilingve**, în care se indică traducerea unor termeni dintr-o limbă în altă limbă.

» **Articolul de dicționar este un text nonliterar** (care nu aparține literaturii).

» Este compus din **cuvântul-titlu**, diferențiat prin mărimea și forma literei, și din **explicațiile** referitoare la acesta.

» Articolul de dicționar **oferă informații** referitoare la:

- unele forme flexionare (modificări) ale cuvântului-titlu;
- felul părții de vorbire căreia îi aparține cuvântul-titlu;
- sensul sau sensurile lui;
- expresiile din care face parte cuvântul-titlu și sensul acestora;
- proveniența sau modul de formare a cuvântului-titlu.

» În structura vocabularului se disting două părți mari:

a) o parte care cuprinde cuvintele cunoscute și folosite de toți vorbitorii;

b) o parte mai cuprinzătoare care conține cuvinte folosite de anumite categorii de vorbitori, în anumite regiuni sau în diferite momente ale evoluției societății.

Să exersăm!

1. Explică din ce sunt alcătuite enunțurile de mai jos:

„— Te ustură obrazii, bunică?

— Nu mă ustură. Mi-a mirosit a mere!” [...]

.....

2. Din ce sunt formate cuvintele?

.....

3. În ce constă importanța cuvintelor în cadrul comunicării?

.....

4. Ce formează împreună cuvintele folosite la un moment dat pentru realizarea comunicării într-o anumită limbă?

.....

5. În ce fel de lucrări sunt înregistrate toate cuvintele unei limbi?

.....

6. Ce imagine (ființă sau obiect?) îți inspiră cuvintele *mere* și *bunică* – alcătuite din 7, respectiv, 6 sunete?

.....

7. Precizează care dintre cuvintele următoare au mai multe sunete și folosește-le în enunțuri cu alt sens decât cel din text: *cot, măr, somn, ploaie, bunica, acoperiș*.

.....

.....

.....

.....

.....

8. Din câte cuvinte sunt formate propozițiile de mai jos?

a. Băiatul asculta, ghemuit sub plapumă, foșnetul ploii pe acoperișul de tablă.

b. Se rostogoli prin grămada de mere aproape un ceas.

c. Trecând la patul bunicii își plimbă palmele peste fața ei.

9. Precizează numărul de sunete (forma) și sensul contextual al cuvintelor *foșnetul, tablă, ceas* din propozițiile de la exercițiul 8. Pentru a afla sensul lor, consultă un dicționar explicativ al limbii române.

.....

10. Alcătuieste enunțuri în care să folosești cuvintele *tablă, palmă* și *ceas* cu alte sunete decât cele din enunțurile date la exercițiul 8.

.....

.....

.....

11. Citește textul de mai jos și rezolvă apoi cerințele date:

VIZITĂ, *vizite*, s.f. 1. Întrevedere cu caracter prietenesc sau de curtoazie la domiciliul unei persoane. ► *Carte de vizită* = bucată mică de carton, dreptunghiulară, pe care sunt scrise numele unei persoane, profesiunea și titlurile sale, adresa etc. și pe care titularul o înmânează sau o trimite unor cunoscuți, cu diverse prilejuri. ► Expr. *A fi în vizită cu cineva* = a avea relații de prietenie cu cineva, a-și face vizite reciproce.

2. Oficiu prestat de medicul care se deplasează la domiciliul unui bolnav sau care primește un pacient pentru consultație. ► Consultație medicală la patul unui bolnav

sau la domiciliul acestuia. ► *Vizită medicală* = control medical (periodic) făcut salariaților, elevilor etc. 3. Deplasare la fața locului într-o localitate, într-o regiune, la un obiectiv, cu scopul de a le cunoaște, de a le controla etc. – Din fr. **visite**.

a. Explică ce scop are textul de mai sus și de unde crezi că a fost extras.

.....

b. Ce elemente conține în structura lui textul dat?

.....

12. Indică două cuvinte formate de la substantivul *vizită* și căută-le în *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*.

.....

13. Notează elementele componente ale celor două articole de dicționar pe care le-ai găsit.

.....

14. Alcătuieste două articole de dicționar pentru cuvintele-titlu *fiu* și (*a*) *convorbi*. Compară apoi rezultatul tău cu articolele respective din DEX.

.....

15. Completează tabelul dat cu termenii formați de la cuvintele **frunză**, **bun**, **floare**, **grădină** și care sunt înrudiți între ei: *frunziș*, *frumoasă*, *furnică*, *floare-de-colț*, *înfrunzi*, *înflori*, *împăduri*, *gârduș*, *grămadă*, *grădinar*, *grămăjoară*, *frunzulică*, *îmbuna*, *îmbătrâni*, *îmbunătăți*, *florăreasă*, *bunăstare*, *grădinăreasă*, *floricică*.

frunză	
bun	
floare	
grădină	

C Sinonimele

Reține!

- » Cuvintele care au formă diferită și înțeles asemănător sau identic se numesc **sinonime**.
- » În funcție de gradul de echivalență și de numărul de sensuri suprapuse, **sinonimele pot fi:**
 - a) **perfecte** sau **totale**, când sunt *identice ca sens*:
aramă – cupru; natriu – sodiu etc.;
 - b) **imperfecte** sau **parțiale**, când *au înțeles asemănător*, care depinde de context, putându-se substitui numai în anumite contexte: *a zice – a spune, a mărturisi, a declara, a divulga, a recita, a afirma, a nara etc.* Sinonimele cu sens asemănător formează **serii sinonimice**.
 - c) **sinonime aproximative**, care se întâlnesc în operele literare unde cuvintele sunt folosite cu un *alt sens decât cel obișnuit*, dând naștere figurilor de stil: „bulgări fluizi” – talazuri, „în cuibar rotind de ape” – vârtej etc.
- » Sinonimele trebuie să aparțină aceleiași clase lexico-gramaticale (părți de vorbire).
- » În cadrul unei serii sinonimice termenii **pot să aparțină** unor **registre diferite** (oficial, administrativ, popular, argotic etc.), iar **sinonimia se poate realiza** între cuvinte, între cuvinte și expresii sau numai între expresii.
- » În cadrul expresiilor pot să apară și **eufemismele** (expresii care au rolul de a atenua exprimarea unei idei dure, jignitoare): *dracu – uciğă-l crucea, cel de pe comoară etc.*
- » Folosirea sinonimelor duce la **evitarea repetițiilor** și la **nuanțarea exprimării**.

Să exersăm!

1. Alege din citatele de mai jos două cuvinte cu același înțeles:

- a. „Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă.”
(Vasile Alecsandri, *Iarna*)
 - b. „Iarna-i grea, omătu-i mare,
Semne bune anul are.”
(*Plugușorul*)
-

2. Explică cum sunt ca formă cuvintele alese de tine.

.....

3. Găsește în primul text un cuvânt care are același înțeles cu cel al adjectivului *grea* din textul al doilea.

.....

4. Crezi că trebuie să folosim sinonime în exprimarea noastră? Argumentează-ți părerea.

.....

5. Grupează, în funcție de sinonimie, cuvintele următoare: *cârd, aramă, cinste, a rătăci, a spune, folositor, a istorisi, util, stol, cupru, onestitate, a colinda, a hoinări, a zice.*

.....

.....

.....

6. Menționează la care dintre sinonimele stabilite de tine sensul este identic și la care este asemănător. Ce observi la sinonimele cu sens asemănător?

.....

.....

.....

7. Precizează sinonimele cuvintelor următoare și formulează cu ele enunțuri: *cutremur, graniță, glas, fidel, animat, a vira, a înainta, a decide.*

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8. Transcrie textul următor înlocuind cuvintele scrise înclinat cu sinonimele lor:

„Întâi și întâi *ar trece* Dunărea cu *luntrea*, *s-ar urca* în plopul cel mare și *ar roti* palmele să sperie toți iepurii *ascunși* prin *cotloanele* unde nu poți să dai de ei când *umbli* împreună cu Brezoi.”

(Fănuș Neagu, *În zori, pe ploaie*)

.....

.....

.....

D Antonimele

Reține!

- » Cuvintele cu formă diferită și sens (înțeles) opus se numesc **antonime**.
- » Unele antonime **au forme total diferite, având radical diferit** (*mare-mic, repede-încet, tot-nimic* etc.), dar altele **diferă doar prin câteva sunete** numite **prefixe**, care se adaugă la începutul cuvântului: *a lega-a dezlega, corect-incorect* etc.
- » Cele din ultima categorie se pot forma și prin **adăugarea sau înlocuirea prefixelor deja existente cu altele care dau cuvântului un sens negativ**: *amic – inamic; a înfrunzi – a desfrunzi*
- » În cazul cuvintelor cu mai multe sensuri, **antonimia se realizează cu fiecare dintre sensuri**: *drept – stâng, drept – strâmb, drept – nedrept*.
- » **Prin folosirea antonimelor** vorbitorii intenționează să reliefeze deosebirea, opoziția dintre anumite obiecte, fenomene, acțiuni etc., realizând totodată și unele figuri de stil.

Să exersăm!

1. Alege din citatele de mai jos câte două cuvinte cu sens opus:

- a. „Și de-acea tot ce mișcă-n țara asta, râul, ramul,
Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este (...)”

(M. Eminescu, *Scrisoarea III*)

.....

- b. „Și iată, începea liceul ... viața ... uniforma ... tunsul... bătrânețea pentru unii,
tineretea pentru alții (...)”

(Ionel Teodoreanu, *La Medeleni*)

.....

2. Cum sunt ca formă cuvintele alese de tine?

.....

3. Care crezi că au fost intențiile autorilor atunci când au folosit aceste cuvinte cu sens opus?

.....

4. Notează antonimele următoarelor cuvinte:

a ieși *mare* *sus*

a lega *noapte* *clar*

a împacheta *înalt* *a innoda*

5. Ce este caracteristic pentru formele antonimelor găsite de tine la exercițiul 4?

.....

6. Grupează corespunzător antonimele din cele două coloane:

A. tare

a. aproape

B. greu

b. a munci

C. a se lumina

c. moale

D. a se odihni

d. ușor

E. departe

e. a se întuneca

F. intrare

f. ieșire

7. Formează antonime prin antepunerea unor sunete (prefixe), pornind de la următoarele cuvinte:

egal

legal

ordine

exact

a lipi

a face

8. Înlocuiește, în textul următor, cuvintele scrise înclinat cu antonimele lor:

„Afară începuse să se crape de ziuă. Atunci, temându-se să nu-l prindă maică-sa, care se scula totdeauna devreme, se îmbracă și trecând la patul bunicii, își plimbă palmele peste fața ei.”

(Fănuș Neagu, *În zori, pe ploaie*)

.....

.....

.....
.....

9. Găsește câte un antonim și câte un sinonim pentru următoarele cuvinte:

vesel

prieten

dușmănos.....

a (se) opri

folositor

a dezvinovăți

E **Câmpul lexical**

Reține!

- » Cuvintele care se referă la un domeniu comun din natură, din societate etc. sau se raportează la aceeași idee, și care pot avea forme diferite sau apropiate, formează un **câmp lexical** – câmpul lexical al relațiilor de rudenie, al culorilor, al animalelor domestice, al sportului etc.
- » **Cuvintele** care intră în **alcătuirea câmpului lexical** pot fi și sinonime cu sens asemănător, cuvinte care s-au format de la cele deja notate sau expresii care conțin aceste cuvinte, cu condiția să aibă aceeași valoare morfologică (să aparțină aceleiași părți de vorbire): *tată, mamă, soră, frate, frățior, frate de cruce, frate vitreg, bunicuță* etc.
- » **Cuvintele** cu mai multe sensuri și **cu valoare morfologică diferită** pot aparține unor câmpuri lexicale diferite: *lin* (ca substantiv) și *lin* (ca adjectiv sau adverb).

Să exersăm!

1. Grupează cuvintele următoare în funcție de domeniul căruia acestea îi aparțin: *alb, mamă, casă, tată, negru, colibă, fiu, verde, bloc, autobuz, nepoțel, albastru, vilă, troleibuz, palat, roșu, unchi, tramvai, tren, frate, avion, brumăriu, apartament, căscioară*.

.....
.....
.....
.....
.....

2. Indică domeniile cărora le aparțin termenii grupați de tine.

.....
.....
.....

3. Menționează dacă termenii care aparțin unui domeniu sau altuia sunt sinonime.

.....
.....

4. Alcătuieste câmpurile lexicale referitoare la:

– domeniul sporturilor:

.....
.....

– domeniul animalelor domestice:

.....
.....

– domeniul animalelor sălbatice:

.....
.....

5. Completează seriile câmpurilor lexicale de mai jos, cu referire la:

– domeniul obiectelor de îmbrăcăminte: *cămașă, haină*

.....
.....

– domeniul obiectelor de încălțăminte: *pantofi, papuci*

.....
.....

6. Scrie seria verbelor care au ca element comun ideea de mișcare, de deplasare.

.....
.....
.....

Evaluare

Citește, cu atenție, textul de mai jos și rezolvă apoi cerințele date:

„Odată, prin iunie, când au venit țărani să secere grâu, ăi mai mare dintre pui n-a alergat repede la chemarea mă-sii, și cum nu știa să zboare haț! l-a prins un flăcău sub căciulă. Ce frică a pățit când s-a simțit strâns în palma flăcăului, numai el a știut; îi bătea inima ca ceasornicul meu din buzunar; dar a avut noroc de un țăran bătrân, care s-a rugat pentru el.

— Lasă-l jos, mă Marine, că e păcat de el, moare. Nu-l vezi că de-abia e cât luleaua?!

Când s-a văzut scăpat, fuga speriat la prepeliță să-i spuie ce-a pățit. Ea l-a luat, l-a mângâiat și i-a spus:

— Vezi ce va să zică să nu mă ascuți? Când te-i face mare, o să faci cum ăi vrea tu, dar acum, că ești mic, să nu ieși niciodată din vorba mea, că poți să pățești și mai rău.”

(I. Al. Brătescu-Voinești, *Puiul*)

1. Precizează două argumente care justifică faptul că fragmentul dat aparține unui text literar. **1 punct**
2. Indică două moduri de expunere prezente în text. **1 punct**
3. Scrie forma corectă a cuvintelor subliniate în text. **1 punct**
4. Folosește în enunțuri cuvântul *mare* cu un alt sens și cu o altă valoare morfologică decât în text. **1 punct**
5. Scrie câte un antonim și un sinonim pentru cuvintele: *bătrân*, *a veni*, *repede*. **1,50 puncte**
6. Transcrie patru termeni din câmpul lexical al păsărilor sălbatice. **1 punct**
7. Scrie o compunere, de 80 de cuvinte, în care să-ți exprimi părerea în legătură cu modul în care s-a comportat puiul de prepeliță. **2,50 puncte**

Notă! Se acordă **1 punct** din oficiu.